

VEGETATIV NERV TIZIMINI KLINIK-FUNKSIONAL BAHOLASH

**Ergasheva Nargiza Obidjonovna,
Tillayeva Fotima Nuritdinovna**

*Tibbiyot xodimlarining kasbiy malakasini rivojlantirish markazi
Toshkent, O'zbekiston*

Kirish. Vegetativ nerv tizimi (VNT) ichki organlar faoliyati, tomir tonusi, yurak ritmi va organizmning adaptiv reaksiyalarini boshqarishda muhim rol o'ynaydi. Uning faoliyati buzilishi funksional buzilishlarning ko'plab shakllarida asosiy omil hisoblanadi va vegetativ disfunktsiya tushunchasi bilan ifodalanadi. VNT holatini klinik baholash uchun so'rovnoma va funksional testlar keng qo'llaniladi. Eng ko'p ishlatiladigan va qulay usullar qatoriga – Veyn shkalalari, Kérdo indeksi, dermografizm baholash va Ashner–Danini testi kiradi.

Veyn shkalalari - vegetativ disfunktsiyani klinik baholash vositasi A.M. Veyn rahbarligida ishlab chiqilgan Veyn shkalalari nevrologiya va terapevtika amaliyotida vegetativ buzilishlarni aniqlash va ularning og'irlik darajasini baholashda keng qo'llaniladi.

Metodika ikki asosiy komponentdan iborat:

1. Bemorning subyektiv shikoyatlarini aks ettiruvchi so'rovnoma.
2. Shifokor tomonidan klinik belgilarni obyektiv baholash sxemasi.

So'rovnomaga yurak urishi, arterial bosimning o'zgaruvchanligi, ortiqcha terlash, sovuq yoki issiqlik hissi, bosh aylanishi, uyqu buzilishlari, ob-havo sezgirliigi, oshqozon-ichak simptomlari kabi vegetativ disfunktsiyaga xos belgilar kiradi. Har bir simptomga ball beriladi.

Jamlangan ballar yordamida buzilishning darajasi aniqlanadi (yengil, o'rta, og'ir). Shkalalarning afzalligi – qo'llash qulayligi, invaziv emasligi va bemor holatini dinamik kuzatish imkoniyati.

Kérdo indeksi – vegetativ tonusning miqdoriy ko'rsatkichi - yurak-qon tomir tizimida simpatik yoki parasimpatik ta'sir ustunligini aniqlashga imkon beruvchi hisob-kitob ko'rsatkichidir.

Hisoblash formulasi: $VI = (1 - DAD / CHSS) \times 100$, bu yerda:

DAD - diastolik arterial bosim (mm sim. ustuni),

CHSS - yurak urishi chastotasi (urish/min).

Indeksning qiymatiga qarab talqin qilinadi:

musbat qiymatlar simpatik tonus ustunligini bildiradi (simpatikotoniya),

manfiy qiymatlar parasimpatik ta'sirning dominatsiyasini ko'rsatadi (vagotoniya),

nolga yaqin qiymatlar vegetativ muvozanatni bildiradi (eytoniya).

Kérdo indeksi amaliyotda qulay va tez qo'llanilsa-da, u faqat yurak-qon tomir regulatsiyasini aks ettiradi va vegetativ holatning to'liq tasvirini bermaydi.

Dermografizm – tomir reaktivligining ko‘rsatkichi - terining mexanik ta’sirga lokal tomir reaksiyasini ifodalaydi. Metodika teriga yumshoq bosim bilan dumaloq predmet bilan chizish orqali amalga oshiriladi.

Reaksiyaning turiga qarab quyidagilar ajratiladi:

Qizil dermografizm (tomir kengayishi, odatda vagotoniya mos),

Oq dermografizm (tomir spazmi, simpatikotoniya xos),

Aralash tur,

Ko‘tarilgan (urtikariya turidagi) dermografizm, yuqori tomir va nerv reaksiyaga bog‘liq.

Dermografizm bahosi periferik tomir regulyatsiyasi va simpatik bo‘lim faoliyatini baholash imkonini beradi. Metod soddaligi bilan ajralib turadi, lekin natijalar taxminiy bo‘lib, kompleks talqin talab qiladi.

Ashner–Danini testi (ko‘z-yurak refleksi), yoki ko‘z-yurak refleksi, yurak faoliyatida parasimpatik ta’sirni baholash uchun ishlatiladi. Metod Bernhard Ashner va Giuseppe Danini tomonidan tavsiflangan.

Metodika quyidagicha amalga oshiriladi:

1. Boshlang‘ich yurak urishi aniqlanadi.
2. Yopiq ko‘zga yumshoq bosim 10–20 soniya davomida qo‘llanadi.
3. Yurak urishi qayta o‘lchanadi.

Normada puls 6–12 urishga sekinlashadi. Kuchli bradikardiya vagus nervining tonusi yuqoriligini, zaif reaksiyalar esa simpatik ta’sir ustunligini ko‘rsatadi.

Test glaukomali, yuqori darajadagi miopiyali va ko‘z fundusi patologiyasi bo‘lgan bemorlarda kontrendikedir.

Xulosa. Veyn shkalalari, Kérdo indeksi, dermografizm baholash va Ashner–Danini testi vegetativ nerv tizimini klinik baholashda qulay va informativ usullar hisoblanadi. Ularning soddaligiga qaramay, ular vegetativ tonus va organizmning reaktivligi haqida umumiy tasavvur beradi. Eng yuqori diagnostik qiymat ushbu usullarni kompleks tarzda, bemorning shikoyatlari va obyektiv holatini birgalikda tahlil qilganda kuzatiladi.